

Tomas Mannın “Doktor Faustus” əsərində Ziqmund Freyding psixologiyasının izləri

Xalidə Bayramova 

Xülasə. Məqalədə Tomas Mannın Doktor Faustus romanında Ziqmund Freyding psixanalitik nəzəriyyəsinin təsiri araşdırılır. Tədqiqatın məqsədi Adrian Leverkühn obrazının psixoloji portretini Freyding şüuraltı, repressiya, sublimasiya, Eros və Tanatos, günahkarlıq və narahat yadlıq (Das Unheimliche) anlayışları kontekstində təhlil etməkdir. Roman yalnız Faust mifinin müasir bədii interpretasiyası kimi deyil, həm də fərdin daxili konfliktlərini və XX əsr Almaniyaının mədəni böhranını əks etdirən psixoloji model kimi nəzərdən keçirilir. Tədqiqatda romanın simvolik obrazlarını və narrativ quruluşunu şərh etmək məqsədilə hermenevtik təhlil, psixanalitik ədəbi tənqid və yaxın oxu (close reading) metodlarından istifadə olunmuşdur. Təhlilin nəticələri göstərir ki, Leverkühnün şeytanla bağladığı müqavilə sırf metafizik hadisə deyil, repressiya olunmuş arzuların, yaradıcılıq ehtirasının, daxili konfliktlərin və ölüm instinktinin simvolik ifadəsidir. Emosional təcrid, xəstəlik, günah hissi və sevgidən imtina motivləri qəhrəmanın psixoloji parçalanmasını göstərməklə yanaşı, daha geniş mədəni narahatlıqları da əks etdirir. Tədqiqatın nəticəsinə əsasən, Tomas Mann Freyding nəzəri ideyalarını bədii-fəlsəfi çərçivədə transformasiya edərək insan psixikasının mürəkkəbliyini, yaradıcılıq prosesini və mədəni tənəzzülü dərin bədii ifadə vasitələri ilə təqdim etmişdir. Bu baxımdan Doktor Faustus psixanalitik ədəbiyyatşünaslıq və modernist ədəbiyyat tədqiqatları üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Açar sözlər: Tomas Mann, Doktor Faustus, Ziqmund Freyding, psixanaliz, şüuraltı, repressiya, sublimasiya, Eros və Tanatos, narahat yadlıq (Das Unheimliche), modernizm

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, magistrant, Bakı, Azərbaycan

E-poçt: xalidebayramova2002@gmail.com

Daxil oldu: 4 Mart 2026; Qəbul edildi: 7 May 2026; Onlayn dərc edildi: 30 İyul 2026

© Müəllif(lər) 2026. Bu açıq girişli məqalə Creative Commons Attribution–NonCommercial 4.0 Beynəlxalq Lisenziyasının (CC BY-NC 4.0) şərtlərinə uyğun olaraq yayımlanmışdır.

Traces of Sigmund Freud’s Psychology in Thomas Mann’s Doctor Faustus

Khalida Bayramova 

Abstract. This article explores the influence of Sigmund Freud’s psychoanalytic theory on Thomas Mann’s Doctor Faustus. The study aims to analyze the psychological portrait of Adrian Leverkühn through Freud’s concepts of the unconscious, repression, sublimation, Eros and Thanatos, guilt, and the uncanny (Das Unheimliche). The novel is examined not only as a modern reinterpretation of the Faust myth but also as a psychological representation of the individual’s inner conflicts and the moral crisis of twentieth-century Germany. The research employs hermeneutic analysis, psychoanalytic literary criticism, and close reading to interpret the novel’s symbolic imagery and narrative structure. The findings suggest that Leverkühn’s pact with the devil functions as a symbolic

expression of repressed desires, creative ambition, inner conflict, and the death instinct rather than as a purely metaphysical event. Motifs such as emotional isolation, illness, guilt, and the renunciation of love reveal the protagonist's psychological fragmentation while reflecting broader cultural anxieties. The study concludes that Thomas Mann transforms Freudian concepts into a sophisticated artistic framework, presenting the complexities of the human psyche, the creative process, and cultural decline. Consequently, Doctor Faustus represents a significant contribution to psychoanalytic literary criticism and modernist literary studies.

Keywords: Thomas Mann, Doctor Faustus, Sigmund Freud, psychoanalysis, unconscious, repression, sublimation, Eros and Thanatos, the uncanny (Das Unheimliche), modernism

Azerbaijan National Academy of Sciences, Master's student, Baku, Azerbaijan

E-mail: xalidebayramova2002@gmail.com

Received: 4 March 2026; Accepted: 7 May 2026; Published online: 30 July 2026

© The Author(s) 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Giriş

XX əsr Avropa ədəbiyyatında insan psixikasının mürəkkəbliyi, mədəniyyətin böhranı və sənətin mədəni məsuliyyəti kimi problemlər xüsusi aktuallıq qazanmışdır (Britannica Editors, 2026a; Mann, 1997). Bu dövrdə bədii mətn artıq yalnız hadisələrin ardıcıl təsviri deyil, insanın daxili aləminin, şüuraltı impulslarının və tarixi travmalarının araşdırıldığı mürəkkəb intellektual məkana çevrilmişdir (Freud, 1900; Mann, 1997). Tomas Mannın “Doktor Faustus” romanı bu baxımdan modernist romanın ən mühüm nümunələrindən biri kimi diqqəti cəlb edir. Əsər Faust mifini XX əsr Almaniyasının tarixi, musiqi estetikası, modernizm böhranı və insanın psixoloji parçalanması ilə birləşdirir (Webber, 2009). Romanın mərkəzində dayanan Adrian Leverkühn obrazı yalnız bəstəkar kimi deyil, həm də repressiya olunmuş emosiyaların, soyuq intellektin, yaradıcılıq ehtirasının və özünü dağıdan daxili qüvvələrin daşıyıcısı kimi təqdim olunur (Mann, 1997).

"Doktor Faustus" 1947-ci ildə nəşr edilmiş və Tomas Mannın son böyük romanlarından biri kimi qəbul olunmuşdur (Britannica Editors, 2026a; Mann, 1997). Roman Adrian Leverkühn adlı uydurma alman bəstəkarının həyatını onun dostu Serenus Zeitblomun xatirələri vasitəsilə təqdim edir. Bu bioqrafik forma ilk baxışda hadisələrin obyektiv nəqli təsiri bağışlasa da, əslində mətn həm fərdi taleyin, həm də Almaniyanın mədəni-siyasi süqutunun paralel oxunuşuna imkan yaradır. Leverkühnün həyat yolu bir tərəfdən Faust mifinin modernləşdirilmiş variantı, digər tərəfdən isə yaradıcı dahilik, xəstəlik, tənhalıq və günahkarlıq arasında qurulan psixoloji əlaqələrin bədii laboratoriyasıdır (Beddow, 1994; Bergsten, 1969).

Bu romanın psixanalitik aspektdən oxunması təsadüfi deyildir. Ziqmund Freyd müasir psixozanalizin banisi hesab olunur (Britannica Editors, 2026b). Tomas Mann Ziqmund Freydin yaradıcılığına dərin maraq göstərmiş, 1936-cı ildə Freydin səksən illiyi münasibətilə “Freud and the Future” adlı məruzə ilə çıxış etmişdir. Mann həmin mətnində psixozanalizi yalnız klinik metod deyil, insan taleyini, mifləri, sənəti və mədəniyyəti izah etməyə imkan verən dərin hermenevtik sistem kimi təqdim edir (Mann, 1959; Kurzke, 2002).

Məqalənin aktuallığı ondan ibarətdir ki, “Doktor Faustus” romanında Freyd psixologiyasının izləri yalnız ayrıca motivlər səviyyəsində deyil, əsərin bütöv strukturunda müşahidə olunur. Leverkühnün emosional kasadlığı, sevgi ilə bağlı qadağası, xəstəlik və yaradıcılıq arasındakı əlaqə, şeytanla dialoq epizodu, musiqinin sublimasiya mexanizmi kimi təqdim olunması və Almaniyanın kollektiv süqutunun fərdi psixika ilə paralelləşdirilməsi romanı psixanalitik təhlil üçün zəngin mətnə çevirir.

Tədqiqatın məqsədi “Doktor Faustus” romanında Ziqmund Freydingin psixologiyasının izlərini sistemli şəkildə araşdırmaqdır.

Metodlar

Tədqiqat keyfiyyət yönümlü ədəbiyyatşünaslıq araşdırması kimi qurulmuşdur. Məqalədə əsas metod kimi hermenevtik təhlil, psixanalitik ədəbi tənqid və yaxın oxu tətbiq edilmişdir. Hermenevtik yanaşma əsərin simvolik qatlarını, obrazlararası əlaqələri və mədəni-tarixi kontekstini izah etməyə imkan verir. Psixanalitik ədəbi tənqid isə bədii mətnin şüuraltı, repressiya, arzu, qorxu, günahkarlıq, nevroz və sublimasiya kimi psixi mexanizmlər əsasında şərhinə şərait yaradır (Freud, 1908; Freud, 1915).

Məqalədə “Doktor Faustus” romanının mətnindən əsasən Adrian Leverkühn obrazının formalaşması, onun ailə və təhsil mühiti, musiqiyə münasibəti, sevgi və bədənlə bağlı soyuqluğu, xəstəlik motivi, şeytanla dialoq səhnəsi və yaradıcılıq prosesinin təsviri üzərində dayanılmışdır. Təhlil zamanı romanın süjet ardıcılığından daha çox onun psixoloji və simvolik strukturu əsas götürülmüşdür. Tədqiqatın mənbə bazasını üç istiqamət təşkil edir: birincisi, Tomas Mannın “Doktor Faustus” romanı və “The Story of a Novel: The Genesis of Doctor Faustus” kimi müəllifin öz izahları; ikincisi, Ziqmund Freydingin psixanalitik əsərləri; üçüncüsü, Mann və “Doktor Faustus” haqqında akademik ədəbiyyat, o cümlədən Gunilla Bergsten, Michael Beddow, Patrick Carnegy, T. J. Reed, Ritchie Robertson və digər tədqiqatçıların araşdırmaları. Məqalədə istinadlar verilmiş tələblərə uyğun olaraq müəllif-soyad və il prinsipi əsasında göstərilmişdir.

Nəticələr

Təhlil göstərir ki, Adrian Leverkühn obrazının əsas psixoloji xüsusiyyəti onun daxili soyuqluğu və emosional əlaqələrdən uzaq dayanmasıdır. Leverkühnün uşaqlıqdan etibarən müşahidə olunan intellektual üstünlüyü, riyazi-musiqi düşüncəsi və insanlarla məsafəli münasibəti onun şəxsiyyətində rasional nəzarətin həddindən artıq güclü olduğunu göstərir. Lakin Freydingin psixanalizində həddindən artıq nəzarət çox vaxt repressiya olunmuş arzu və qorxuların mövcudluğunu gizlədir. Bu baxımdan Leverkühnün sakit, ölçülü və soyuq davranışı onun daxili ahənginin deyil, əksinə, şüuraltı gərginliyin göstəricisi kimi oxuna bilər (Freud, 1915).

Leverkühnün psixoloji portretində mühüm məqam onun insan sevgisinə qarşı daxili qapanmasıdır. Romanda şeytanla müqavilə motivinin əsas şərtlərindən biri sevginin qadağan olunmasıdır. Freydingin baxımından sevginin qadağanı sadəcə etik və ya dini məsələ deyil, insanın libidinal enerjisinin başqa sahəyə yönəldilməsi deməkdir. Leverkühn sevgi və yaxınlıq enerjisini musiqi yaradıcılığına çevirir. Bu çevrilmə Freydingin sublimasiya anlayışı ilə izah oluna bilər: instinktiv enerji birbaşa təmin olunmadıqda, sosial və mədəni baxımdan yüksək dəyərli fəaliyyətə yönəldə bilər (Freud, 1908; Freud, 1930).

“Doktor Faustus” romanında sevgi qadağası Leverkühnün taleyini müəyyənləşdirən ən mühüm psixoloji motivlərdən biridir. O, zahirən sənət naminə insani bağlılıqlardan imtina edir, lakin bu imtina əslində repressiya mexanizminin bədii formasına çevrilir. Freydingə görə repressiya insan psixikasının xoşagəlməz, təhlükəli və ya qadağan olunmuş arzuları şüurdan uzaqlaşdırma prosesidir. Lakin repressiya olunan məzmun tam yox olmur; o, simptom, yuxu, dil sürüşməsi, fantaziya və ya bədii obraz şəklində geri qaydır (Freud, 1915).

Leverkühnün həyatında repressiya olunmuş emosional və libidinal enerji musiqi yaradıcılığında özünə yer tapır. Onun əsərləri insanı birbaşa təsirləndirən lirik istilikdən daha çox intellektual gərginlik, struktur sərtliyi və demonik enerji ilə səciyyələnir. Bu cəhət romanın musiqi estetikasında

da görünür: Leverkühnün yaratdığı musiqi ənənəvi harmoniya və hissiyyat dünyasını dağıdır, yeni, sərt və qeyri-sabit forma axtarır. Bu yenilik sadəcə texniki modernizm deyil, repressiya olunmuş daxili gərginliyin estetik dilə çevrilməsidir (Carnegy, 1973).

Sevgi qadağası həm də Leverkühnün insanlıqla əlaqəsinin qırılması kimi təqdim olunur. Freyd psixologiyasında sevgi yalnız fərdi duyğu deyil, insanın dünyaya bağlanma üsuludur. Eros birləşdirici, qoruyucu və həyatverici prinsip kimi çıxış edir. Leverkühnün Erosdan imtinası onu tədricən Tanatosa, yəni parçalanma, soyuqluq və məhvə yönəldir (Freud, 1920; Heilbut, 1996). Bu baxımdan romanın faciəvi məntiqi Freydin sonrakı instinkt nəzəriyyəsi ilə səsleşir: insan psixikası yalnız həzzə və yaşamağa deyil, bəzən dağıdıcı təkrar və məhv impulslarına da meyil göstərir (Freud, 1920).

Freydin yaradıcılıqla bağlı düşüncələrində sublimasiya xüsusi yer tutur. “Creative Writers and Day-Dreaming” məqaləsində Freyd bədii yaradıcılığı fantaziya, arzu və reallıq arasındakı mürəkkəb vasitəçilik kimi izah edir. Yazıçı və sənətkar şüuraltı arzuları birbaşa ifadə etmir; onları estetik formaya salaraq başqaları üçün qəbul edilə bilən mədəni məhsula çevirir (Freud, 1908).

Leverkühnün musiqi dili harmoniyanın dağılması, ənənəvi tonallıqdan uzaqlaşma və sərt intellektual sistemləşmə ilə səciyyələnir. Bu, yalnız modernist musiqi tarixi ilə əlaqəli məsələ deyil. Romanın daxilində bu musiqi dili psixoloji məna qazanır: subyekt daxili bütövlüyünü itirdikcə, musiqi də ənənəvi ahəngdən uzaqlaşır. Adornonun yeni musiqi haqqında ideyaları Mannın romanında estetik arxa plan yaratsa da, Leverkühnün yaradıcılığı psixanalitik baxımdan sublimasiyanın faciəvi variantı kimi görünür (Adorno, 2006; Mann, 1961).

Freydin “The Uncanny” məqaləsində irəli sürdüyü “narahat yadlıq” anlayışı bu epizodu izah etmək üçün məhsuldardır. Narahat yadlıq insan üçün həm tanış, həm də yad olan bir şeyin qorxulu formada geri qayıtmasıdır. Şeytan Leverkühn üçün yad görünür, lakin eyni zamanda onun öz daxili səsinin, repressiya olunmuş arzularının və özünə qarşı gizli hökmünün təəcəssümüdür. Buna görə də bu səhnənin qorxululuğu yalnız demonik atmosferdən deyil, Leverkühnün öz psixikasının ona yadlaşmasından doğur (Freud, 1919).

Freydin “Beyond the Pleasure Principle” əsərində formalaşdırdığı həyat və ölüm instinktləri nəzəriyyəsi “Doktor Faustus” romanının dərin strukturunda mühüm rol oynayır. Freyd insan psixikasında yalnız həzz axtarışı və özünü qoruma meylinin deyil, həm də təkrar, donma, dağıdılma və əvvəlki cansız vəziyyətə qayıtma impulsunun fəaliyyət göstərdiyini irəli sürür (Freud, 1920). Bu nəzəri çərçivə Leverkühnün taleyini anlamağa imkan verir: o, yaradıcılıq vasitəsilə özünü aşmağa çalışır, lakin bu aşma onu həyatla deyil, ölüm və yoxluqla daha sıx bağlayır.

Bu qarşıdurma fərdi səviyyədən çıxaraq tarixi səviyyəyə yüksəlir. Leverkühnün həyat hekayəsi Almaniyanın XX əsrin birinci yarısında yaşadığı mədəni və siyasi fəlakətlə paralel qurulur. Zeitblom Leverkühnün bioqrafiyasını yazarkən eyni zamanda Almaniyanın müharibə dövründəki dağıntılarını da qeyd edir. Beləliklə, fərdi Tanatos kollektiv Tanatosla birləşir. Mann burada Freydin sivilizasiya nəzəriyyəsinə yaxın bir fikir irəli sürür: mədəniyyət yüksək nailiyyətlər yaratdığı halda, öz daxilində dağıdıcı impulsları da daşıya bilər (Freud, 1930; Reed, 1974).

“Doktor Faustus” romanının əsas xüsusiyyətlərindən biri fərdi psixoloji dramla kollektiv tarixi böhranı bir-birindən ayırmamasıdır. Leverkühnün daxili süqutu Almaniyanın mədəni süqutu ilə paralel şəkildə verilir. Bu paralellik sadə alleqoriya deyil; daha dərin psixanalitik məntiqə malikdir. Freyd “Civilization and Its Discontents” əsərində göstərir ki, sivilizasiya insan instinktlərini məhdudlaşdırmaqla mümkündür, lakin bu məhdudlaşdırma günahkarlıq, narazılıq və aqressiv impulsların başqa formalarda qayıtması ilə nəticələnir (Freud, 1930).

Mannın romanında Alman mədəniyyəti də oxşar ambivalentliklə təqdim olunur. Musiqi, teologiya, fəlsəfə, humanizm və yüksək intellektual ənənə bir tərəfdən böyük mədəni dəyər kimi görünür; digər tərəfdən həmin ənənənin daxilində soyuq abstraksiya, insan həyatından uzaqlaşma və demonik cazibə də mövcuddur. Leverkühn bu mədəniyyətin fərdi daşıyıcısıdır. Onun musiqisi alman ruhunun həm böyüklüyünü, həm də təhlükəli qaranlığını ifadə edir (Bergsten, 1969; Robertson, 2002).

Müzakirə

Aparılan təhlil göstərir ki, “Doktor Faustus” romanında Freyd psixologiyasının izləri birbaşa sitat və ya açıq nəzəri izah formasında deyil, mətnin obrazlar sistemi, motiv quruluşu və simvolik məntiqi vasitəsilə ifadə olunur. Mann Freydin anlayışlarını bədii mətnə mexaniki şəkildə köçürür; o, psixanalitik düşüncəni Faust mifi, alman musiqi ənənəsi, modernist estetikə və XX əsr tarixi ilə sintez edir (Whitebook, 2017). Buna görə də romanın psixanalitik təhlili yalnız Leverkühnün fərdi psixologiyasını deyil, bütövlükdə əsərin fəlsəfi strukturunu açmağa xidmət edir. Müslümova qeyd edir ki, Tomas Mannın yaradıcılığında tarix və müasirliyin üzvi vəhdəti ən qabarıq şəkildə “Doktor Faustus” romanında ifadə olunur; əsər həm də yazıçının intellektual roman janrında özünəməxsus sənətkar mövqeyini nümayiş etdirir (Müslümova, 2023, s. 7).

Leverkühnün obrazında ən mühüm psixanalitik xüsusiyyət daxili parçalanmadır. O, zahirən intellektual nəzarət və estetik iradə ilə hərəkət edir, lakin onun həyatını müəyyənləşdirən əsas qüvvələr şüurun altında gizlənən impulslar, qorxular və qadağalardır. Freydin id, eqo və superego modeli baxımından Leverkühnün şəxsiyyətində eqonun soyuq nəzarəti ilə idin qaranlıq impulsları arasında gərginlik müşahidə olunur. Superego isə günahkarlıq və özünü cəzalandırma formasında meydana çıxır. Leverkühnün dahilik uğrunda verdiyi “qiymət” bu daxili strukturların tarazlığa gəlməməsinin nəticəsidir (Freud, 1923).

Romanın mərkəzi motivlərindən olan müqavilə psixanalitik baxımdan insanın öz şüuraltısı ilə bağladığı gizli razılaşma kimi izah edilə bilər. Leverkühn sevginin, bədənə bağlı canlılığın və adi insan xoşbəxtliyinin yerinə sənəti seçir. Lakin bu seçim azad iradənin qəhrəmanlıq aktı kimi deyil, daxili məcburiyyətin nəticəsi kimi təqdim olunur. Bu, Mannın romantik dahilik mifinə tənqidi münasibətini göstərir. O, sənətkarı ilahi ilham sahibi kimi deyil, həm də zədəli psixikanın daşıyıcısı kimi təqdim edir. Freydin sublimasiya anlayışı bu məqamda xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Sublimasiya mədəniyyətin yaranması üçün vacib mexanizm olsa da, Mannın romanında bu proses xilas yolu kimi tam müsbət təqdim edilmir. Leverkühnün musiqisi yüksək sənət nümunəsidir, lakin onun insaniliyini bərpa etmir. Əksinə, sənət onun tənhalığını daha da dərinləşdirir. Bu, Freydin mədəniyyət haqqında ambivalent baxışı ilə uyğundur: mədəniyyət instinktləri tənzimləyir, lakin insanı tam xoşbəxt etmir; əksinə, müəyyən narazılıq və günahkarlıq yaradır (Freud, 1930).

Şeytan obrazının narahat yadlıq kimi oxunuşu romanın psixoloji dərinliyini artırır. Əgər şeytani yalnız xarici demonik qüvvə kimi qəbul etsək, roman metafizik əfsanə səviyyəsində qalardı. Lakin şeytan həm də Leverkühnün öz psixikasının yadlaşmış hissəsidir. Bu oxunuş romanın modernist xarakterini üzə çıxarır: klassik mif insanın daxili şüuraltı dramına çevrilir. Freydin narahat yadlıq nəzəriyyəsi göstərir ki, qorxulu olan çox vaxt tamamilə yad deyil, əvvəllər tanış olub repressiya nəticəsində yadlaşmış məzmunudur (Freud, 1919). Leverkühnün şeytanla qarşılaşması məhz belə bir psixi qayıdışdır. Rzayeva qeyd edir ki, Tomas Mannın “Doktor Faustus” romanında sənət, yaradıcılıq və mənəvi məsuliyyət problemi xüsusi şəkildə aktuallaşır; əsərdə həqiqi bədii yaradıcılıq daxili konfliktlər, metafizik şübhələr və “şər” anlayışı ilə üz-üzə gəlmə prosesi kimi təqdim olunur (Rzayeva, 2025, s. 1014).

Nəticə

Tomas Mannın “Doktor Faustus” romanı Ziqmund Freydin psixanalitik düşüncəsi ilə dərinlən səslənən mürəkkəb modernist mətn kimi qiymətləndirilə bilər. Aparılan təhlil göstərdi ki, romanda Freydin şüuraltı, repressiya, sublimasiya, narahat yadlıq, Eros və Tanatos, günahkarlıq və sivilizasiya haqqında ideyaları birbaşa nəzəri ifadə kimi deyil, bədii obrazlar və motivlər vasitəsilə təzahür edir. Adrian Leverkühn obrazı bu ideyaların əsas daşıyıcısıdır. Onun yaradıcılığı, xəstəliyi, sevgi qadağası və daxili soyuqluğu psixanalitik baxımdan repressiya olunmuş arzuların və sublimasiya olunmuş enerjinin faciəvi nəticəsi kimi şərh edilə bilər.

Leverkühnün şeytanla müqaviləsi Faust mifinin modern variantı olmaqla yanaşı, şüuraltı ilə qarşılaşmanın bədii formasıdır. Şeytan burada həm xarici demonik fiqur, həm də qəhrəmanın öz daxilində yadlaşmış psixi qüvvələrin təcəssümü kimi çıxış edir. Bu baxımdan roman Freydin “narahat yadlıq” anlayışı ilə sıx əlaqələndirilir. Leverkühn üçün ən qorxulu olan tamamilə yad deyil; onun öz daxilindən, repressiya olunmuş psixoloji qatlarından qayıdandır. Məqalədə həmçinin müəyyən edildi ki, “Doktor Faustus” fərdi psixologiyayı kollektiv tarixlə birləşdirir. Leverkühnün daxili süqutu Almaniyanın mədəni və siyasi fəlakəti ilə paralel qurulur. Bu paralellik Freydin sivilizasiya nəzəriyyəsi ilə səsləşir: yüksək mədəniyyət insanın dağıdıcı impulslarını tam aradan qaldırmır, əksinə, onları bəzən daha mürəkkəb və təhlükəli formalarda gizlədir. Mannın romanı bu mənada mədəniyyətin öz şüuraltısını ifşa edən əsərdir.

Ədəbiyyat

- Adorno, T. W. (2006). *Philosophy of new music*. University of Minnesota Press.
- Beddow, M. (1994). *Thomas Mann: Doctor Faustus*. Cambridge University Press.
- Bergsten, G. (1969). *Thomas Mann's Doctor Faustus: The sources and structure of the novel*. University of Chicago Press.
- Britannica Editors. (2026a). *Doctor Faustus*. In *Encyclopaedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/Doctor-Faustus-novel>
- Britannica Editors. (2026b). *Sigmund Freud*. In *Encyclopaedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Sigmund-Freud>
- Carnegy, P. (1973). *Faust as musician: A study of Thomas Mann's novel Doctor Faustus*. New Directions.
- Freud, S. (1900). *The interpretation of dreams*. Macmillan.
- Freud, S. (1908). Creative writers and day-dreaming. In J. Strachey (Ed. & Trans.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vol. 9, pp. 141–153). The Hogarth Press.
- Freud, S. (1915). The unconscious. In J. Strachey (Ed. & Trans.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vol. 14, pp. 159–215). The Hogarth Press.
- Freud, S. (1919). The uncanny. In J. Strachey (Ed. & Trans.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vol. 17, pp. 217–256). The Hogarth Press.
- Freud, S. (1920). *Beyond the pleasure principle*. The International Psycho-Analytical Press.
- Freud, S. (1923). *The ego and the id*. The Hogarth Press.
- Freud, S. (1930). *Civilization and its discontents*. The Hogarth Press.
- Heilbut, A. (1996). *Thomas Mann: Eros and literature*. University of California Press.
- Kurzke, H. (2002). *Thomas Mann: Life as a work of art*. Princeton University Press.
- Mann, T. (1959). Freud and the future. *Daedalus*, 88(2), 318–322. <https://www.jstor.org/stable/20026505>
- Mann, T. (1961). *The story of a novel: The genesis of Doctor Faustus*. Alfred A. Knopf.
- Mann, T. (1997). *Doctor Faustus: The life of the German composer Adrian Leverkühn, as told by a friend*. Alfred A. Knopf.

- Müslüмова, O. (2023). Alman mühacirət ədəbiyyatının faşizmə qarşı mübarizəsi. *Qədim Diyar Beynəlxalq Onlayn Elmi Jurnal*, 5(10), 6–10. <https://doi.org/10.36719/2706-6185/28/6-10>
- Reed, T. J. (1974). *Thomas Mann: The uses of tradition*. Oxford University Press.
- Robertson, R. (Ed.). (2002). *The Cambridge companion to Thomas Mann*. Cambridge University Press.
- Rzayeva, S. (2025). Die Bedeutung der Textstruktur in der philosophischen Anthropologie von Thomas Mann. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift für Germanistik, Sonderausgabe II*, 1006–1016. <https://doi.org/10.37583/diyalog.1838112>
- Webber, A. J. (2009). *The Cambridge introduction to German literature*. Cambridge University Press.
- Whitebook, J. (2017). *Freud: An intellectual biography*. Cambridge University Press.